

Congres ‘Van gisteren voor morgen’.

28 november 2025 - Sessie ‘Wie schrijft die blijft’ van de Rijksdienst Cultureel Erfgoed en Knooppunt Spreekende Geschiedenis

Tekst STICHJI presentatie

Dank voor de uitnodiging om vanmiddag te vertellen over ons initiatief om de verhalen van Javaanse Surinamers in Nederland vast te leggen. Ik ben Hariëtte Mingoen, voorzitter van Stichting Herdenking Javaanse Immigratie (STICHJI), en naast mij is Magally Mingoen, secretaris van het bestuur.

Onze stichting ontstond in 2000 uit een samenwerking van vier Javaans-Surinaamse organisaties die de herdenking van onze geschiedenis, elk jaar om en nabij 9 augustus, ter markering van de aankomst van de eerste Javaanse contractarbeiders in Suriname op 9 augustus 1890 – gezamenlijk wensten aan te pakken. Tot 2011 werkten we hierin samen; vanaf 2012 ging STICHJI zelfstandig verder. Het belangrijkste doel van de stichting is de geschiedenis en het cultureel erfgoed van de Surinaams-Javaanse gemeenschap zichtbaar te maken en erkenning te verkrijgen als onderdeel van het collectieve geheugen van Nederland. We ervaren dat onze geschiedenis grotendeels onbekend is en daardoor nauwelijks voorkomt in het discours over de koloniale geschiedenis. Om die onbekendheid te doorbreken, voeren we projecten uit — vandaag belicht ik één daarvan¹.

Ons project heet “Javanen in de Nederlandse polder” (JIP). Het idee ontstond uit persoonlijke frustratie tijdens het raadplegen van gemeentearchieven rond de opvang van Javanen in 1975 in het oude klooster Beekvliet in Sint-Michielsgestel. De dossiers bevatten correspondentie, rapporten en krantenknipsels, maar geen verhalen over de mensen zelf: hun namen, van welke plantages ze kwamen, of ze alleen of met familie reisden, en hoe zij de opvang ervoeren. Het archief was een archief over mensen zonder de mensen. Dat besef leidde tot de conclusie dat wij zelf die verhalen moesten verzamelen; anders gebeurt hetzelfde als bij eerdere generaties – onze voorouders, de contractarbeiders. Zij werden louter gezien als ‘werkpaarden-productiekapitaal’. Aan hen werd niets gevraagd. Hun persoonlijke verhalen deden er niet toe. Wat ons is nagelaten is slechts een archief met contractgegevens en verslagen vanuit een koloniaal perspectief.

Daarom besloten we migratie- en vestigingsverhalen vast te leggen, evenals hoe mensen omgaan met hun cultureel erfgoed. We wilden verhalen, foto's en objecten verzamelen die laten zien waarom mensen naar Nederland kwamen en hoe zij hier hun leven vormgaven — niet alleen feiten, maar ook emoties, tradities en dagelijkse ervaringen — zodat er een menselijk, meerlagig beeld van onze geschiedenis ontstaat.

¹ STICHJI heeft sinds 2008 verhalen verzameld. Denk aan de vertellingen in de boeken 'Stille Passanten' (2008) en 'Migratie en cultureel erfgoed: Verhalen van Javanen in Suriname, Indonesië en Nederland' (2010) — waarin de verhalen van Nederland onze bijdrage vormden. Ook in Noord-Brabant en Haaglanden tekenden we in het project ‘Javanen in de polder’ verhalen op. Die schonken we in 2016 en 2018 aan het Brabants Historisch Informatie Centrum en het Haags Gemeentearchief. Daarover gaat deze presentatie. We noteerden ook de culinaire en muzikale kanten van onze community: de verhalen van Javaans-Surinaamse eethuizen staan in 'Saoto, berkat en dawet — een kijkje in de keuken van Javaans-Surinaamse warungs' (2015)— en de verhalen van Surinaams-Javaanse gamelangroepen ondersteunden de nominatie voor de Immaterieel Erfgoed inventaris (2021).

Om draagvlak te creëren organiseerden we bijeenkomsten om het project uit te leggen en vertrouwen te winnen. Toen het plan goed werd ontvangen - en dat merkten wij al gauw aan de mensen die hun medewerking voor een gesprek toezegden of zich als vrijwilliger aanmeldden -, dienden we voor de regio Haaglanden een subsidieaanvraag in bij Fonds1818. Deze werd goedgekeurd. Voor Noord-Brabant vroegen we geen subsidie aan. Dankzij tussenkomst van een vrijwilliger uit een lokaal ouderen netwerk ontvingen we een bedrag om de kosten van de vrijwilligers daar te vergoeden.

Per regio stelden we teams samen van vrijwilligers die we ‘Spoorzoekers’ noemden. Deze Spoorzoekers waren vaak vertrouwd met de gemeenschap. Zij maakten de verbinding met de mensen mogelijk. In Noord-Brabant werkten acht vrijwilligers, in Den Haag tien; in iedere groep werd een coördinator en een scanner aangewezen. Hanneke Verbeek van het Centrum voor de Geschiedenis van Migranten gaf hen een introductie over interviewtechnieken, zoals het opstellen van een topiclijst en methoden voor ‘kijken naar foto’s’. Ik kwam met Hanneke in contact via historicus Annemarie Cottaar, die veel publiceerde over migratiegeschiedenis en het digitale Historisch Beeldarchief Migranten initieerde dat later is opgegaan in de website ‘Vijf Eeuwen migratie’. Helaas overleed zij in 2021.

Samen met de Spoorzoekers stelden we lijsten op met personen en objecten die vastgelegd moesten worden. Representatie en diversiteit in leeftijden, sociaal profiel en woonplaats waren belangrijke criteria. Interviewers werden gematcht op Javaanse taalkennis, omgangsvormen en traditiegevoel — cruciaal binnen onze gemeenschap, vooral bij ouderen.

Tegelijkertijd dachten we na over de bewaring van het materiaal. Als kleine organisatie waren we onzeker over onze continuïteit; we besloten daarom het verzamelde materiaal te schenken aan lokale archieven, zodat het duurzaam bewaard en toegankelijk blijft voor de gemeenschap en het bredere publiek van de betreffende gemeenten. We wilden geen wetenschappelijk archief maar ‘drempelvrije’, toegankelijke lokale archieven. Wat wij erg belangrijk vonden is dat het Javaanse verhaal onderdeel wordt van sociale geschiedschrijving in die gemeenten. Dat standpunt kwam voort uit eerdere ervaring: in 2003 kreeg de Javaans-Surinaamse gemeenschap in een boek over 375 jaar Hoogezand-Sappemeer slechts een halve bladzijde—en zelfs dat ging alleen over religie. Klaarblijkelijk was dat het enige wat van deze gemeenschap opviel.

Voor publicatie en gebruik stelden we toestemmingsdocumenten op en legden we zorgvuldig uit wat een archiefschenking betekent. We maakten duidelijke afspraken over inname en terugbezorging van foto’s en documenten. Veel interviews vereisten meerdere bezoeken om een volledig verhaal te krijgen en van de geïnterviewden het vertrouwen te krijgen om het toestemmingsdocument te tekenen.

Niet alle interviews werden getranscribeerd; veel materiaal werd direct verwerkt tot leesbare verhalen, vooral bij gesprekken in het Javaans. Er kwamen snel terugkerende thema’s naar voren, zoals rituelen rond overlijden. Dat leidde tot een themabijeenkomst “Javaanse wegen naar de eeuwigheid”, waarmee we aantoonde dat het materiaal actief wordt gebruikt voor het zichtbaar maken van Javaans-Surinaams erfgoed. De bijeenkomst werd georganiseerd in samenwerking met het Brabants Historisch Informatie Centrum en Radboud Universiteit Nijmegen. De bijeenkomst versterkte het vertrouwen in het project. Naast het thema rond tradities bij overlijden, belichtten we ook culinair ondernemerschap in een boek en seminar.

Het verzamelen gebeurde gelijktijdig in Noord-Brabant en Haaglanden. Haaglanden omvatte meer personen en objecten en vergde daardoor meer tijd. De werkwijze bleef flexibel per regio: hetzelfde doel, net een ander tempo. In Noord-Brabant waren er relatief meer audio-opnamen

per persoon door herhaalde bezoeken. Er zijn veel foto's verzameld. Uiteindelijk schonken we het materiaal formeel aan BHIC en HGA. De schenkingsbijeenkomsten waren betekenisvolle momenten met toespraken en veel waardering van de archieven.

De maatschappelijke waarde bleek groot. Archiven waardeerden de schenking omdat hun collecties inclusiever werden; het HGA gebruikte onze schenking zelfs als aanleiding voor een brochure om archieven van andere migrantengroepen te verwerven. Ons archief was het eerste digitaal archief tevens eerste migrantenarchief dat het HGA als schenking ontving.

Voor onze gemeenschap leverde het concrete ontdekkingen op, zoals contractarbeidersgraven in Sint-Michielsgestel. Dat leidde tot vervolginiciatieven: indringende gesprekken met de gemeente Sint-Michielsgestel om de begraafplaats aan de Schoolstraat waar Javaanse contractarbeiders zijn begraven te behouden, herstel van verwaarloosde graven, een monument dat op 30 augustus 2025 werd onthuld en het boek 'Samen op Beekvliet' over de geschiedenis van Javanen in Sint-Michielsgestel 1975 - 2017.

Het project leidde tot publicaties en samenwerkingen. We publiceerden een boek over Javaans-Surinaamse eethuizen en organiseerden een seminar over ondernemen met culinair erfgoed. We werden gevraagd colleges te verzorgen bij een leergang over sterven, uitvaart en rouw in multicultureel Nederland van Yarden Uitvaartorganisatie, en bij te dragen aan een groot onderzoek en publicatieproject 'Mors Neerlandica' over omgang met de dood van de Funeraire Academie. Verhalen van Surinaams-Javaanse gamelangroepen droegen bij aan de voordracht voor de Immaterieel Erfgoed-inventaris en dat opende nieuwe samenwerkingen, zoals het lopende project "Diaspora Erfgoed in beweging" van de Universiteit Utrecht met ondersteuning van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Ook het Erfgoedhuis Zuid-Holland benaderde ons om ons te ondersteunen bij het gebruik van standaarden en termen om onze collecties beter vindbaar te maken. Verder zijn we in gesprek met het Huygens Instituut over het project "De Suriname Tijdmachine", dat bronnen over Suriname wil samenbrengen in een centrale hub.

De impact reikt verder dan deze samenwerkingsverbanden. Voor de gemeenschap versterkt het project het gevoel van trots en verbondenheid met streek, gemeente of stad, wat bijdraagt aan een thuisgevoel, aan mentale en sociale verbondenheid en versterking van identiteit. De verhalen verbinden landen en continenten — Suriname, Frans-Guyana, de Verenigde Staten, Caribisch Nederland en Nederland — en zijn herkenbaar voor veel Javaanse diaspora gemeenschappen, ook in verre continenten. Onlangs promoveerde een Indonesische onderzoekster aan de UvA over de Javaanse diaspora, die mede voortkomt uit een geschiedenis van contractarbeid in Nieuw-Caledonië. Bij een presentatie noemde ze waarnemingen die overeenkomen met processen onder de Javanen van Suriname. Voor in Nederland geboren generaties bieden de verhalen een bron van herinnering en verbinding met familie en het land van herkomst. Persoonlijke verhalen tonen de diepe impact van gebeurtenissen op individuen en geven inzicht in hoe het verleden werkelijk werd beleefd. Zo zijn verhalen een belangrijke aanvulling op waarnemingen die voortkomen uit wetenschappelijk onderzoek.

Ik sluit af met dank aan alle betrokkenen: de Spoorzoekers, vrijwilligers, archieven en partners. Hun inzet maakte dit project mogelijk en draagt bij aan het zichtbaar maken van onze gedeelde geschiedenis.

Dank u wel dat ik dit hier mag vertellen.

Hariëtte Mingoën, voorzitter Stichting Herdenking Javaanse Immigratie (STICHJI)

